

МИЛОВАН Р. СУБОТИЋ*
Институт за стратегијска истраживања
Београд

УДК 316.624(497.113):316.537.5
Монографска студија
Примљен: 15.09.2017
Одобен: 30.10.2017
Страна: 171-185

САВРЕМЕНЕ ЕКСТРЕМИСТИЧКЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ У АП ВОЈВОДИНИ

Насиље је заиста у роду са страхом
Артуро Граф

Сажетак: Међу оним еклатантнијим узроцима екстремизма, као највише позиционирани, полазно се сматрају недовршена урбанизација, специфични (неодрживи) облици индустријализације и промена етнодемографске структуре друштва. Овоме свакако треба додати и социјални контекст у коме превладавају наглашена склоност ка традицији и историји, као и осећај националне, етничке и културолошке маргиналности. Већ иницијално је уочљиво како се неки од ових партикуларитета већ дуже времена јасно могу препознати у савременом миљеу северне покрајине. Бурни и нерегулисани миграциони процеси, који су релативно новијег датума, а који највише погађају АП Војводину, проблем су само додатно усложнили. Истовремено, нарочито треба имати у виду дисолутивни потенцијал балканских друштава, који је, у светлу националних, етничких и верских разлика, узео примат у односу на онај прогресивни, својствен уређеним земљама савременог света. Управо ово искуство, Војводину као симбол споја различитих култура, традиција, етничког порекла и својеврсне лепезе припадања различитим вероисповестима данашњице, препоручује као тле које уместо вокацијског контекста који са собом носи уважавање различитости, лако може постати полигон неспоразума и конфликта. Уосталом, свежа су сећања на бившу централну југословенску републику - БиХ, коју су многи сматрали „Југославијом у малом“, а чија се „предност“ у различитостима завршила у трагичном ратном сукобу. Рад ће, након теоријског одређења проблема, анализирати најзначајније екстремистичке тенденције које тангирају АП Војводину данас, те покушати да понуди смернице које би биле значајне у смислу превазилажења проблема.

Кључне речи: екстремизам, етнонационализам, политичко насиље, мигрантска криза, навијачно насиље, мултикултуралност, толеранција

Екстремизам - од „неухватљивости“ појма до дефиниционог оквира

Прво важно својство које карактерише екстремизам свакако јесте његова вокацијска многозначност. За разлику од многих термина који се у колоквијалној употреби преплићу са екстремизмом и који су, у доброј мери, исцрпно

* milovan.subotic@mod.gov.rs

одређени и детерминисани, екстремизам је упорно да остане неухватљив. Једна од главних карактеристика екстремизма из угла теорије политике, управо је та да се на њега може истовремено гледати и као на битан садржилац скоро свих облика политичког насиља, док истовремено представља и његов значајан партикуларитет. Екстремизам, као понашање или тежња ка крајности, углавном бива лексички одређен као „претераност, врхунски распон, нешто што је једва подношљиво – одрживо, али је и последње по важности и нешто последње што се може догодити“ (Oxford Latin Dictionary, 2012:663).

У она најдрагоценија „семена“ из којих ничу наказне биљке екстремизма, свакако се убраја и **ксенофобија**. Наиме, у основи ксенофобије, као врхунског тла за бујање екстремизма, постоји самоафирмација која се, према Симеуновићу, исказује у два вида: „Први је негативан однос према „нижима“ (слабијима) од нас, што представља тзв. јачање суперега и подстрек за обрачун са „бољима“ од нас (други вид самоафирмације), а то су они према којима осећамо завист“ (Симеуновић, 2009: 149). Управо трансфер негативне самоафирмације на ниво народа неминовно води у стање ксенофобије. Политички екстремизам увек у себи садржи бар зрно ксенофобије али се односи на социјално знатно уже и, за разлику од првенствено стихијне ксенофобије, боље организоване појаве.

Као битан чинилац екстремизма, често се јавља и **страх** и то онај његов најчешћи облик - **страх од непознатог**. У савременој психолошкој литератури често се екстремизам означава као претерана/непримерена реакција на страх од другог - непознатог. Из оваквог става често произилази теза према којој је најбоља превенција од опасности коју то друго, или непознато, може проузроковати, у коначној перцепцији, његово онеспособљење или, у крајњем, уништење. Такође, као високопозициониран страх, јавља се **страх од слободе** и његов екстремистички потенцијал може имати немерљиву ескалацију. „Човеку фрустрираном, без властитог идентитета, несигурном у своју вредност, који је преплављен страхом од слободе“, говорио је Сартр (1992), „недостаје неко ко је њему подређен, слаб и незаштићен и на коме може некажњено да истражи своју агресивност и бес“ (Требјешанин, 2007:69). Истина, Сартр је говорио о моделу антисемите коме је животну потребан непријатељ кога са посвећеношћу и страшћу може да прогања, малтретира, унижава и, најзад, уништи, па ипак, овакав модел екстремисте се исто тако прецизно може употребити и према „емитеру“ који је ксенофоб „опште праксе“, хомофоб, расиста и сл.

Политички екстремизам, као наглашено политичка појава, по правилу корелира са политичким намерама и увек егзистира у пољу политике. Носиоце политичког екстремизма одликује **фанатична увереност да је властита политика једино исправна**, а да су остале лажне, те да би заступнике другачијих политичких опција требало свим средствима приволети на прихватање једне једине идеолошке истине, или их, у име узвишеног циља (нација, класа, партија), истребити са лица земље (Требјешанин, 2007:67). Идеолошки екстремизам, упркос његовим, макар декларативно, узвишеним циљевима („нови човек“... „праведно друштво“), по правилу се испољава у виду нетолерантног и насилног понашања (од дискриминације, преко прогона, све до геноцида). Ви-

дели смо током историје, а нарочито драстично у прошлом веку, куда води искључивост и нетрпељивост у политичком животу. Екстремизам започиње сатанизовањем политичког противника а неретко се завршава његовим истребљењем (Исто).

Политичке странке које кокетирају са екстремистичким „вредностима“ задовољавају, најчешће потиснуту, човекову потребу за агресивношћу и деструктивношћу. Оне смишљено, плански, подстичу агресивност, појачавају је и усмеравају у жељеном правцу, како би се ова потреба задовољила на друштвено прихватљив начин. Њихови лидери вешто избегавају да учине насиље, али сеју идеје, па онда „као осуђују када се то деси“, ¹ говори проф. Симеуновић и наставља: „Ми смо постали помало ксенофобични. Пре смо били потпуно отворени, а сада смо ушли у чауру. Некад смо обожавали Америку, данас је мрзимо. Код нас су националне мањине извор конфликта, уместо да буду мост сарадње са другим људима. Али, Балкан је једноставно поднебље где екстремизам јако добро успева“.²

Што се дефиниционог оквира екстремизма тиче, превладавају дефиниције које наглашавају одређене партикуларитете екстремизма дајући им нарочит значај, а мало је оних који се према овом облику политичког насиља односе на један шири и универзалнији начин. Према Еткинсу (Atkins, 2004: 25) „постоји тако мало ствари које је тако тешко дефинисати, као што је тешко дефинисати екстремизам“, и наставља: „Ма колико да је рецимо тешко дефинисати тероризам, то представља ипак лакши задатак од дефинисања екстремизма. Екстремизам тиња иза политичке сцене а може да произведе далеко теже последице од терористичког акта“.

Прве обресе одређења тога шта је то екстремно, а шта није, налазимо још у старогрчким списима. Наиме, што се тиче крајности у понашању, она нимало није била популарна код старих Грка, те је Аристотел тврдио како је умереност (*mesotes*) гарант доброг живота у политичкој заједници, за разлику од крајности (*akrai*), која је нарушавала хармонију полиса (Аристотел, 1988: 17-25). Сматрало се да се хармонија може нарушити не само чињењем злочина и издајом државе, већ и прекомерним стицањем богатства, па је казна за такво понашање била изопштење из политичке заједнице, позната под називом као *остракизам*. Умереност и просечност су као врлине биле високо позициониране на аристотеловој моралној скали, па он у *Политици* истиче „да је срећан живот онај који почива на ничим спречаваној врлини и да је врлина средина, између две крајности“ (Аристотел, 2003:112).

Код неких савременијих покушаја дефинисања, екстремизам је једино и ексклузивно „криминализован“ како га види Томас Кофи (Coffey, 2003:89), по којој је „политички екстремиста онај који користи насиље и криминалне активности како би реализовао свој политички циљ“. По Нозику (Nozick, 1974:30), „екстремизам, сем што гледа на непријатеља као на зло, има за своје основно

¹ Симеуновић, Драган : Излагање на семинару : *Екстремизам и тероризам на тлу бивше Југославије – опасности и могућности сузбијања*, јул 2005. год.

² Исто.

обележје изазивање стреса и неприхватање компромиса“. Према Колману и Бартолију, појам феномена екстремизма комплексна је појава, која може да се дефинише као активизам (уверења, ставова, осећања, акција, стратегија) који се значајно разликује од уобичајеног, познатог. Када је реч о конфликтима, а посебно оним међутеничким или међуверским, екстремизам је познат као манифестација тежег, насилног облика конфликта (Coleman, Bartoli, 2002). Постоје и аутори који аутаритарност ексклузивно повезују са оним екстремизмом који има десни предзнак, попут Лакера (Laquer, 1996:6) који експлицитно тврди како „људи са ауторитарним карактером обично прилазе екстремној десници“.

Иако се савремени свет суочава са нечим што има јасна обележја варијетета десног екстремизма, данашњица се више не може разумети, ни тумачити искључиво у контексту левог и десног екстремизма. Чињеница је да постоји много више извора, и генератора, екстремизама у друштву од идеологија. Наравно, разни покрети са религијским предзнаком, заогрнути у идеју повратка изворним начелима тих религија, отпори модернизацији, промовисање искључивости и традиционализма у различитим сферама живота, све су то они облици екстремизма који се често називају радикализмом или фундаментализмом.

Србија и екстремизам на примеру младе популације

Распад СФРЈ отворио је својеврсну пандорину кутију и створио нарочито повољне услове да се развију различити екстремистички политички и друштвени покрети који су, иако део глобалног фундаменталистичког погледа на вредности модерног света, нарочито у сфери породичних вредности, родној равноправности и хомосексуализму, ипак доста специфични по својој агресивности и повезаности са разним друштвеним, политичким и верским институцијама. Томе су, нема сумње, највише допринели ратови током деведесетих, међународна изолација и Нато бомбардовање СРЈ 1999. године. Тадашњи политички естаблишмент умео је да искористи колективне фрустрације и историјске трауме из Другог светског рата као извор непрекидне производње нетолеранције и страха од завере. То је период обележен повезивањем наизглед неповезивих и раздвојених сегмената друштва (навијачи, полиција, свештенство, незапослени и необразовани млади људи, идеолози нових фундаментализама, припадници различитих професија, представници естрадне и криминалне поткултуре, припадници екстремно десничарских странака, новинари и писци који се јавно декларишу као националисти и ватрени бранитељи традиције, и сл.). Медији су веома успешно успевали да од свега овога створе јединствен амалгам који се лако може препознати не само по вредностима које се заступају него и по стилу и реторици. Нетрпељивост, одсуство толеранције, као и искључивост и агресивност према свему што је друкчије, заједнички је именитељ заступницима и представницима различитих екстремистичких идеја и порука у Србији. Без обзира да ли је реч о односу према другом и другачијем, или према

савременој медицини и науци, идеји о толерантности и људским правима, потреба да се буде искључив, огорчен и непријатељски надилази све и постаје идеја водиља сваког екстремизма. Ипак, иако је реч о феномену који је захватио најразличитије сегменте друштва, у епицентар збивања, недвосмислено је да је као главни генератор екстремизма препозната млада популација.

И док су у ЕУ десни екстремизам и ксенофобија последица отварања граница и великог броја странаца који се не асимилију према правилима европских стандарда и њиховим вредностима, на Балканском полуострву, захваљујући ратовима који су се дешавали пред крај 20. века, није било тешко наћи непријатеља и објект мржње (Ђорић, 2009:36). Управо из разлога што се млади налазе у епицентру екстремистичких испољавања, Центаг за слободне изборе и демократију (CeSID) је крајем 2016. године обавио опсежно истраживање о покретачима радикализма и насилног екстремизма на територији Србије, а циљна група су били млади у узрасној групи од 15 до 19 година. Концептуални оквир од којег су истраживачи кренули пошао је од препознавања **осам покретача**³ који могу довести до радикалног понашања и резултирати активним насилним екстремизмом:

1. *улога и утицај глобалне политике* – насилни екстремизам је последица веома сложених политичких, социјалних и економских услова, као и последица регионалних и локалних геополитичких дешавања, који могу да дестабилизују одређени регион и покрену већ постојеће тензије у неком друштву.
2. *економска искљученост и ограничене могућности за узлазну друштвену покретљивост* – повезаност незапослености и одређених социјалних идентитета, те систематско негирање могућности за узлазну друштвену покретљивост, може довести до отуђења и фрустрација, што даље може водити ка радикализацији и насилном екстремизму.
3. *политичка искљученост и смањивање простора за грађански активизам* – недостатак политичке инклузије, ограничена слобода изражавања и смањени грађански простор постају једни од покретача радикализације и насиља.
4. *неједнакост, неправда, корупција и кршење људских права* – с обзиром на то да веза између незапослености/сиромаштва и жеље за укључивањем у екстремистичке групе није експлицитна (покретач 2), као јача веза се показује корелација између политичког насиља и перцепције неправде, корупције и систематске дискриминације.
5. *незадовољство и одбацивање постојећег социо-економског и политичког система* – већина насилних екстремистичких група нуди алтернативу доминантном идеолошком наративу слободног тржишта, демократије и мултикултурализма.
6. *одбијање и одбацивање растуће разноликости у друштву* – разноликост може довести до појачаног осећања страха и беса као последица доживљавања одузимања одређених привилегија групе или читаве заједнице.

³ UNDP Discussion Paper (2016): Preventing Violent Extremism through Inclusive Development and the Promotion of Tolerance and Respect for Diversity A development response to addressing radicalization and violent extremism. <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/democratic-governance/conflict-prevention/discussion-paper---preventing-violent-extremism-through-inclusiv.html>. приступљено 12. маја 2017.

7. *слаби капацитети државе и недостатак безбедности* –немогућност државе да обезбеди поштовање базичних људских права утиче на пораст неједнакости и стварање празног простора у коме „недржавни“ актери могу да преузму државне функције, укључујући и монопол над насиљем.
8. *промена глобалне културе и банализација насиља у медијима и забавним садржајима* – изложеност насиљу у средствима масовног општења може учинити људе мање осетљивим на насиље у стварном свету, а конзумирање насилних видео игара може да утиче на повећање агресивним мисли и понашања.

Наведене покретаче радикализма и насилног екстремизма истраживачи нису посматрали индивидуално и засебно. Наиме, тек у комплексном међусобном садејству и у садејству са индивидуалним факторима уз пажљиво испланиран процес праћења и социјализације потенцијалних чланова од стране екстремистичких група, могуће је разумети екстремистичке групе.⁴

Србија је земља у којој је **незапосленост младих** на изузетно високом нивоу и у којој је то један од горућих проблема – у новембру 2016. године званично је 610.306 младих од 15 до 30 година старости незапослено, односно незапосленост младих у другом кварталу 2016. године износи око 37%.⁵ Такође, млади у Србији нису заинтересовани за политику, ни за националну, ни за регионалну, ни за светску. Нешто је већи степен заинтересованости за домаћу политику (само 27,6% у неком степену заинтересовано, док је чак трећина потпуно незаинтересована за политичка дешавања у земљи).⁶ Већ наведени предуслови су довољни да бисмо могли рећи да млади у Србији имају потенцијал да прихвате неке од радикалних и екстремистичких идеја и идеологија. Уколико томе додамо и конјуктурне елементе, као што су: ставови и отвореност према европским интеграцијама, или актуелна тзв. „мигрантска криза“, те ставове младих и социјалну дистанцу према мигрантима, потенцијал постаје још снажнији. Национална стратегија за младе за период 2015-2025. године препознаје као проблем присутност вршњачког насиља, насиља међу навигачким групама, према ЛГБТ популацији, у партнерским односима и према странцима, непоштовање људских и мањинских права и честу употребу и злоупотребу оружја.⁷ Стога је од посебне важности утврдити колико млади у Србији у овом тренутку поштују људска и мањинска права, прихватају родну равноправност, различитост, имају толеранције и негују ненасилне начине комуникације.

Можда најиндикативнији пример из овог истраживања је онај који указује на дискриминаторски однос младих у етнонационалном и социјалном ди-

⁴ Centar za slobodne izbore i demokratiju - CeSID (2016): Istraživanje o pokretačima radikalizma i nasilnog ekstremizma među mladima u Srbiji, Beograd, (1-27), стр.6.

⁵ Подаци Националне службе за запошљавање, Месечни статистички билтен НСЗ: http://www.nsz.gov.rs/live/digitalAssets/6/6740_bilten_nsz_11_2016_-_broj_171.pdf. приступљено 14. маја 2017.

⁶ SECONS, Young in Serbia: State, Perceptions, Beliefs, Aspirations [Млади у Србији, Млади Србији (2015). *Станја, опаžанја, веровања и надања*] <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/12065.pdf>

⁷ Национална стратегија за младе за период 2015-2025. године. http://www.mos.gov.rs/mladisuzakon/attachments/article/389/nacionalna_strategija_zm_mlade0101_cyr.pdf

скурсу. Наиме, одбацивање било какве разноликости у друштву на практичној равни видљиво је преко дискриминације одређених група у друштву, а можемо је мерити и социјалном и етничком дистанцом. Млади из највећих градова највећу **етничку дистанцу** имају према Албанцима, потом према Ромима, Бошњацима/муслиманима, те Хрватима и Мађарима. Млади из Југозападне и Јужне Србије највећу етничку дистанцу имају према Ромима. Такође је занимљиво приметити да док Срби имају дистанцу према групацијама са којима су се налазили у сукобу у прошлости (изузев Рома, према којима је традиционално дистанца велика) а притом је линија поделе тих етничких групација истовремено и религијска (Албанци и Бошњаци су муслимани, док су Хрвати и Мађари католици)⁸, дотле млади Албанци и Бошњаци, без обзира на исто религијско усмерење, имају израженију етничку дистанцу једни према другима него према Србима.⁹

Социјална дистанца може да се схвати као ставовска предиспозиција за дискриминаторско понашање према различитим маргиналним групама. Тако млади из највећих градова највећу социјалну дистанцу имају према следеће три друштвене групе: оболелима од ХИВ (78%), ЛГБТ популацији (73%) и према мигрантима (61%); док млади из Јужне и Југозападне Србије највећу социјалну дистанцу имају према оболелима од ХИВ (96%), ЛГБТ популацији (92%) и према избеглицима и мигрантима. Не постоје статистички значајне разлике код одговора посматрано према социодемографским карактеристикама, што значи да су млади у Србији генерално оптерећени предрасудама и стереотипима према наведеним друштвеним групама, а што додатно говори о томе да млади у Србији не знају довољно о ХИВ вирусу, те имају укоренење предрасуде о припадницима ЛГБТ популације и мигрантима - избеглицима.¹⁰

АП Војводина и екстремизам

Када је реч о савременом екстремизму који тангира Р. Србију и њену северну покрајину, треба пре свега покушати дати одговор на неколико питања: Која врста екстремизма угрожава безбедност грађана? Који су то услови у којима екстремизам најбоље успева? Који су потенцијални актери екстремистичког активизма и облици његовог испољавања? Да ли држава чини довољно напора да не ствара услове за подстицај екстремизма, те да учини све да га сузбије?

Када говоримо о томе која **врста екстремистичких ставова** је најутицајнија, односно под којим околностима настаје екстремистички активизам, пре свега у Војводини, могло би се констатовати да је након више „таласа“ насиља против

⁸ На Балкану је заступљен тзв. етнички тип национализма - етнонационализам, што значи да народи који су у прошлости били сукобљени најчешће су и припадници другачије вероисповести, те је управо вероисповест и представљала један од основних конституената нације

⁹ Centar za slobodne izbore i demokratiju - CeSID (2016): Istraživanje o pokretačima radikalizma i nasilnog ekstremizma među mladima u Srbiji, Beograd, (1-27), стр.19.

¹⁰ Исто, стр.20.

грађана Војводине исламске вероисповести, присутнија подједнака опасност од *националног, верског, односно расног екстремизма*, док је на Југу Србије – у Прешевској долини и Санџаку – повишен ризик од националног и верског екстремизма од стране више различитих етничких заједница: српске, бошњачке и албанске (Варга, 2015: 90).

Што се тиче услова који погодују развоју екстремистичког етаблирања и активизма, они су обележени **унутрашњим** и **спољашњим** факторима. Од *спољних фактора* то су пре свега – дух нашег времена, односно, актуелност успона национализма и деснице у Европи. Томе додатно погодују рецидиви глобалне финансијске и економске кризе, повећање незапослености – односно појава скоро посебне друштвене „класе“ прекаријата, економске миграције, као и криза западног мултикултурализма, проузрокована трагичним догађајима и глобалном борбом поротив тероризма након 11. септембра 2001. године. Од *унутрашњих фактора* најважније се позабавити оним што је нарочит специјалитет балканских друштава, а то су трауме постратног друштва (Варга, 2015:91). Ласло Вегел сматра да је почетком деведесетих на првим вишестраначким изборима у Србији већинска нација гласала за „ратне националистичке странке, јер је била уверена да је распад Југославије резултат подмукле завере против српских интереса“. Анализирајући разарање југословенског и војвођанског мултикултуралног друштва деведесетих, Вегел пише да су Југославију напустили Словенци, Хрвати, Македонци јер нису желели да прихвате српски „универзални“ образац мултинационалног друштва. У ратовима који су избили као резултат неприхватања постхладноратовске Југославије, директно или индиректно, учествовали су и припадници националних мањина, који су из ових конфликта изашли са великом траумом. (Вегел, 2000:157–163) И на Војвођанско друштво можемо гледати као на постконфликтно, а покрајина је након ратова деведесетих у извесној мери променила своју етничку структуру. Многи представници хрватске и мађарске националне заједнице под притиском су напустили Војводину, други су је, опет, под притиском из других република – населили.

Подстицају екстремистичких уверења и, последично, испољавања, како у Војводини, тако и у централној Србији, посебан допринос дају **медији**, или боље речено, медији у функцији подржавања и промовисања етнонационалистичких и других екстремистичких форми. Поједини наслови и цитати у водећим медијима и популарним емисијама који томе иду у порилог: “Мађарски фашисти изазивали инциденте у Темерину”¹¹ или недавни написи обрачуна на административној линији са Косовом - “Како је раније саопштено из МУП-а Србије, жандарм који је тешко рањен јутрос у нападу више непознатих Албанаца, умро је на ВМА у Београду”¹². Такође, електронски медији у Србији не воде рачуна при давању компаративних оцена о другим државама у окружењу, чији су преставници етничке мањине у Србији. На пример користи се при-

¹¹ <http://www.021.rs/Novi-Sad/Hronika/Madarski-fasisti-izazivali-incidente-u-Temerinu.html> (Приступљено 19.12.2016.)

¹² http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=08&dd=28&nav_category=12&nav_id=893185 (Приступљено 12.11.2016.)

лично честа стереотип-формулација “Србија гора и од Албаније”¹³. Недостатак уважавања специфичности АП Војводине такође може утицати на радикализацију војвођанског сепаратизма. Већ сад постоји широј јавности мало познат захтев „ИВ Војвођанске Конвекције“, из априла 2012. године, да се Војводини да статус федеративне јединице у Србији, а поједини актери са тог скупа позивали су на осамостаљење те северне српске покрајине.¹⁴

Такође, треба водити рачуна и о тзв. лабавом припадању осећаја заједници у условима **наглашеног верског и етничког примата главне вере/нације** о чему је говорио В. Димитријевић. „Унутар политичке групе, која је вођена националистичким или верским мотивима, осећај припадања заједници коју отеловљује држава сразмерно је слаб, нарочито ако је та држава нападано дефинисана као национална држава друге нације или ако постоји државна религија различита од оне коју исповеда мањина, па и непријатељска према њој“ (Димитријевић, 2000:16–80).

Пример ескалације етничког “мањинског национализма” из шовинизма у вербални радикализам и екстремизам, испољен у физичком обрачуна међу омладином у Војводини, забележени су 2011 и 2012. године, и то као пример како радикални националистички наступи једне етничке заједнице провоцирају сличну реакцију других националних заједница, али и како постоји опасност да слични случајеви из домена правосуђа пређу у ризичну политичку раван. Под насловом “Мађарски фашисти изазивали инциденте у Темерину” новосадски Радио 021 извештавао је да су против петорице припадника Омладински покрет „64 жупаније“, коју је МУП Србије ставио на листу фашистичких организација, поднете кривичне пријаве због насилничког понашања у једном угоститељском локалу у Темерину. Они су 21. октобра 2012. године узвикивали нацистичке пароле и лакше повредили двојицу младића – српске и мађарске националности.¹⁵ Међутим, и пре ових инцидената у Темерину су се одигравали националистички и екстремистички испади. Годину дана раније, 30. септембра 2011., новосадска полиција је у Темерину ухапсила осморицу младића од којих су неки поседовали хладно оружје и плакат са обележјем организације Образ. Судији за прекршаје било је приведено свих осам ухапшених – због кршења јавног реда и мира, а четворица код којих су нађене палице, ланци и остало – због кршења Закона о оружју и муницији. (Варга, 2013: 89)

Проблем **нерегистрованих, интерно расељених** после рата на Косову, **мигрантског таласа** из земаља Блиског истока који је додатно усложио проблем, те **повратника азиланата** из западних земаља, а посебно насилно премештање такозваних „нехигијенских“ насеља, углавном ромских, најчешћи је проблем у Србији које прате екстремистички испади. Роми који су избегли са Косова за време ратних дејстава 1998-99. године, према писању *Balkan Insight*,

¹³ <http://www.pressonline.rs/info/politika/130309/skandalozno-srbija-gora-i-od-albanije.html> у: Varga, Boris (2015), *Talasi nasilja u Vojvodini – eskalacija etničkog nacionalizma u ekstremizam*, Politikon br. 10, Novi Sad, стр.94.

¹⁴ <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/vojvodanske-kristalne-noci> (Приступљено 14.03.2017.)

¹⁵ <http://www.021.rs/Novi-Sad/Hronika/Madarski-fasisti-izazivali-incidente-u-Temerinu.html> (Приступљено 11.7.2017.)

“нису у могућности или су сувише преплашени да се врате на Косово. Према неким проценама, број Рома, Ашкалија и Египћана који су избегли са Косова у Србију креће се између 22.000 и 40.000”. Тај извор такође наводи да су интерно расељени још на Косову пре рата били без докумената и да у се преселили углавном у Београд и његову околину.¹⁶ Према Гајину, многобројни Роми у Србији не могу да дођу до личних докумената по важећим прописима Републике Србије. Међународне организације већ годинама захтевају решавање проблема „правно невидљивих људи“, чији број нико не може са сигурношћу да утврди, а процене се крећу у распону од пар десетина хиљада до пар стотина хиљада. (Гајин, Водинелић, 2009)

Што се тиче **актера екстремизма** у северној покрајини, они могу бити како појединци, тако и неформални колективи, и то углавном млади људи, који могу екстремистички реаговати на поједине догађаје у Покрајини, или изван ње. Активисти етнонационалистичког екстремизма у Војводини, који је у великој мери повезан са верским и расним, јесу десничарски покрети и појединци од оних најекстремнијих, као што је организација „**Национални stroj**“ (забрањена у јуну 2011. године), „**Образ**“ (забрањена у јуну 2012. године) и СНП **Наши**. У контексту ескалације такозваног „мађинског национализма“ издвајамо групе као што је Омладински покрет „**64 жупаније**“ са етничким префиксом мађарски, као и деловање Покрета за бољу Мађарску – **Jobbik Magyarorszáért Mozgalom**), екстремно десничарске парламентарне странке из Мађарске, на чије присуство у северној покрајини је указао председник СВМ Иштван Пастор, апострофирајући њихову тежњу да „шире ултранационализам у Војводини“, што „код мађарског становништва неће проћи“.¹⁷

Од НАТО бомбардовања 1999. године и стављања јужне српске покрајине под протекторат међународне заједнице, фокус екстремиста у Војводини се углавном померио према грађанима исламске вероисповести, којих је према подацима из Меџлиса исламске верске заједнице у Војводини око 20.000 (Албанаца, Бошњака, Горанаца и Рома). Поглавар те заједнице у Новом Саду Фадил еф. Мурати ипак тврди да су представници исламске вероисповести у Војводини на удару екстремиста још од рата у Босни, односно, још из деведесетих година, па све до интензивног уништавања пекарских и посластичарских радњи у више наврата током две хиљадитих година.¹⁸

Највећа два „таласа насиља“ у Војводини, били су 19. марта 2004. године, изазван насиљем на Косову, као и од 16. до 23. октобра 2014. године, наводно изазван провокацијом на фудбалској утакмици Србија-Албанија. Уништаване су углавном угоститељске радње: пекарне, чевабџинице, посластичарнице, у власништву грађана Србије исламске вероисповести, највише у Новом Саду, Сомбору, Вршцу, Старој Пазови и другим местима Покрајине.¹⁹

¹⁶ <http://www.balkaninsight.com/en/article/mracna-buducnost-romskih-izbeglica-sa-kosova> (Приступљено 20. октобра 2014.)

¹⁷ <http://www.021.rs/story/Info/Srbija/74694/Pastor-Jobbik-siri-ekstremizam-u-Vojvodini.html> (Приступљено 19. августа 2017.)

¹⁸ <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/vojvodina-hljeb-pite-i-kolaci-uz-policijski-nadzor>

¹⁹ <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/vojvodanske-kristalne-noci>

Чињеница је да **конзервативизам**, као један од илустративнијих примера гомиле, није споран ни у контексту **навијачких група**. У највећој могућој мери (да није ретких другачијих примера, могло би се рећи и плебисцитарно), навијачке групе карактерише нарочито изражено кокетирање са националном историјом, симболима, митоманијом, отворен анимозитет према прогресу и променама у друштву (Суботић, 2016:523). Такође, крајњи конзервативизам лако може задобити и ксенофобичан карактер. Конзервативизам са елементима ксенофобије, хомофобије и одсуства уважавања било каквих различитости, а кроз призму навијачког насиља често се “храни” екстремистичким постулатима о “негативном односу према ‘нижима’ (слабијима) од нас, уз јачање суперега и подстицање на обрачун са ‘бољима’ од нас, тј. према онима којима осећамо завист” (Суботић, 2010:299). У највећој могућој мери (да није ретких другачијих примера, могло би се рећи и плебисцитарно), навијачке групе карактерише нарочито изражено кокетирање са националном историјом, симболима, митоманијом, отворен анимозитет према прогресу и променама у друштву. Фанатични етнонационалиста, према Кеџмановићу „користи своју суманутост (у трансклиничком, неуропсихијатријском смислу – дакле било које лажно, неутемељено веровање) да би створио посебну историју или да би свој пројекат повезао са неким текућим историјским догађајем” (Кеџмановић, 2014:308).

Из угла конзервативизма, као надахнућа екстремних навијача, можемо рећи да Србија, па ни њена северна покрајина, нису остале поштеђене ескалације овог облика политичког²⁰ насиља. Екстремистичка вербална залагања, а често и отворено насиље које навијачке групе са јасним прерогативима екстремне деснице у Србији спроводе, веома често имају оправдање како се све то чини због узвишених православних разлога, уз коришћење познатих флоскула као што су: „За крст часни и слободу златну”, „С вером у бога – слобода или смрт” и слично (Суботић, 2013:175).

У Србији су безбедносно ризични догађаји не само фудбалске утакмице, већ и други спортски скупови на којима присуствују навијачи, посебно из суседних држава са којима је Србија била у политичком или војном сукобу. Серија ексеса догодила се у Новом Саду за време Европског првенства у рукомету, када су у више наврата између 22. и 26. јануара 2012. године организовано нападнути навијачи хрватске репрезентације. Према писању хрватских и српских медија, најгоре је прошао један хрватски навијач, који је убоден ножем и пребачен у новосадски Ургентни центар. Полиција је ухапсила 13 особа, због сумње за организовање напада на навијаче хрватске рукометне репрезентације”.²¹

Незапосленост, корупција, партократија и бесперспективност – нови су изазови са којима се среће регион Западног Балкана, па самим тим и „некад

²⁰ Због очигледне повезаности насиља које испољавају навијачке групе са десничарским организацијама, навијачки финансиран екстремизам можемо посматрати као *par excellence* политичко питање.

²¹ http://www.rtv.rs/sr_lat/vojvodina/novi-sad/navijaci-ponovo-divljali-po-novom-sadu_296826.html у: у: Varga, Boris (2015), *Talasi nasilja u Vojvodini – eskalacija etničkog nacionalizma u ekstremizmu*, Politikon br. 10, Novi Sad, стр. 99.

богата“ Војводина. Мирослав Ружица сматра да прекаријат²² треба разумети као „део настајуће глобалне класне структуре“ (Ружица, 2013: 24). Британски економиста Гај Стендинг, водећи теоретичар и идеолог прекаријата, анализира прекаријат и описује га метафорички као проблем „многлавог монструма“, од кога „владе стрепе, али га игноришу“. То је „стварност у којој милиони људи ради на повременим, привременим, незахтевним и лоше плаћеним пословима и са неизвесним уговорима или samozапослени, тј. живе у економској и социјалној несигурности. Уз то, веома су им ограничени изгледи за професионално напредовање, односно за препознатљиви професионални идентитет или посао који желе и који је у складу са нивоом образовања. Изостаје и социјална мобилност или се претаче у трку ка дну друштвене лествице”.²³

Закључак

Чињеница је да много тога што називамо екстремним још увек сеже до границе дозвољеног, не ретко и до оне крајње. За многе екстремисте се може рећи да воде сасвим „уобичајене“ животе, тј. животе који се ни по чему не разликују од живота мирољубивих људи. Тако је у њихове умове немогуће продрети, нити на било који демократски начин извршити контролу њиховог мишљења. На тај начин они се налазе у комфорној позицији и из ње делују. Такође, сама суштина екстремизма нам говори да се суочавамо са нечим што нам је у више у самим главама него ли што представља акцију саму за себе. Тек са стицањем одговарајућих услова, ригидан став који екстремиста свакако има, прераста у делање. Колики број људи има неки екстремистички став није лако проценити из простог разлога, што они углавном не желе да се искрено изјасне из страха од последица. Баш из овог разлога, иако не постоји перманентна, нити „видљива“ претња стабилности демократским институцијама и безбедности од екстремистичког активизма у Војводини и Србији, грађани Војводине живе у стрепњи од изненадних „таласа насиља“, који корелирају са збивањима на дневнополитичкој сцени, као и на спортским или другим манифестацијама.

Пораст преовлађујућих десничарских уверења у Војводини и Србији у корелацији је са маргинализацијом вредности грађанског друштва. То може да погодује развоју околности у којима је повремено могући развој етнонационализма, односно ескалација вербалног и физичког насиља у правцу шовинизма, радикализма, и екстремизма – од вербалног ка испољеном. Како је екстремизам један од важнијих карактеристика етнонационализма, етнонационалисти су радикални и у путевима акција и путевима доласка до циљева. Како истиче Кеџмановић (2014:133) „Хоће се жарко, хоће се одмах, хоће се све”, и наставља: „Са гнушањем и осудом одбацује се све што је супротно таквом програму,

²² Концепт долази од латинске речи „precarius“ у значењу „неизвесно“, „угрожено“, „опасно“, или „у зависности од милости другог“, што је својеврсна игра речи у комбинацији са именицом „прекаријат“.

²³ Више у: <http://bif.rs/2012/08/prekarijat-nova-opasna-klasa>, приступљено 18.4.2017.

што укључује макар спорији ход ка истом циљу, и(ли) трајно одрицање од једног дела циља” (Исто). Део етнонационалистичке нетолерантности управо и потиче од екстремистичке димензије етнонационализма. Популистички капацитет етнонационализма огледа се у томе да заговорници етнонационалистичког екстремизма плене лакоћом обећања која дају, као и привлачношћу добити коју најављују својим следбеницима. И у складу са оном Миљковићевим насловом „Најлепше певају заблуде”, нереални циљеви постају неодољиви уколико вам их неко на ауторитативан начин представи као реалне. Пракса са простора земаља бивше Југославије показује да сваки етнички екстремизам функционише по принципу акција-реакција. Стога, насиље на Југу Србије или Санцаку, али и у целом региону Западног Балкана, лако би могло да пробуди екстремне етничке акције у Војводини. И обрнуто.

Мултинационална Војводина је од краја осамдесетих година била највећи тест за динамику распада бивше Југославије и за спремност Србије да се интегрише у ЕУ. Жртве међуверског и међунационалног насиља у Војводини говоре о његовој присутности фактички од почека избијања ратних сукоба на простору бивше Југославије. Такође, ваља истаћи да демократизација друштва процес који је нарочито тежак и болан за државе у транзицији, и по правилу је немогућ без спољног надгледања и асистенције. Овио се нарочито односи на постконфликтне регионе, какав је свакако Западни Балкан. Свако одступање од концепта демократије и грађанског друштва у Војводини ствара нове и нове „окидаче“, због којих ће фактички требати да се мобилишу хиљаде припадника снага безбедности за сваку „високо-ризичну“ фудбалску или рукометну утакмицу са „суседима“, из Хрватске, Мађарске, Босне, Албаније, или Косова. За сваку геј параду, сваку уништену таблу са натписима на ћирилици или латиници. Сваког азиланта, мигранта, репатријанта, или расељеног Рома из 'нехигијенског насеља' (Варга, 2015:105).

Ипак, иако је реч о феномену који је захватио најразличитије сегменте друштва, у епицентар збивања, недвосмислено је да је као главни генератор екстремизма препозната млада популација. Истраживања која су цитирана у овом раду само потврђују ову хипотезу, те се промовисање људских и мањинска права, прихватање родне равноправности, различитости, развијање толеранције и неговање ненасилних начина комуникације, јављају као нарочит императив управо према младима. Такође, као крајњи закључак се намеће неопходност улагања много више напора и посвећености, пре свега политичких структура, цивилног друштва, па и међународне заједнице приликом реаговања на ескалације екстремистичког насиља, те да се равијањем превентивних механизма релаксирају репресивне полуге власти и друштво у целини.

Литература:

1. Aristotel (1988): *Nikomahova etika*, Globus, Zagreb.
2. Atkins, Stephen (2004): *Encyclopedia of Modern Worldwiwe Extremists and Extremists Groups*, Greenwood Press, Westport, Connecticut. London, 2004. str.25.

3. Aristotel (2003): *Politika*, BIGZ, Beograd.
4. Centar za slobodne izbore i demokratiju - CeSID (2016): *Istraživanje o pokretačima radikalizma i nasilnog ekstremizma među mladima u Srbiji*, Beograd
5. Coffey, Thomas (2003): *A Better Democratic Model*, Trafford, Canada.
6. Coleman, Peter and Bartoli, Andrea (2002): *Addressing Extremism*, The International Center for Cooperation and Conflict Resolution, New York, Columbia University.
7. Dimitrijević, Vojin (2000): *Terorizam*, Beograd: K.V.S. – Samizdat B92.
8. Đorić, Marija (2009): *Desni ekstremizam na Balkanu i mlada populacija*, Vojno delo, 1/2009, Beograd, (33-42)
9. From, Erich (1987): *Veličina i granice Frojdove misli* (1987), Nolit, Beograd.
10. Gajin, S, Vodinić V. R, (2009), *Kratka istorija diskriminacije Roma*, Pešćanik, 6. maj 2009.
11. Kecmanović, Dušan (2014): *Etnonacionalizam*, Clio, Beograd
12. Laqueur, Valter (1993): *Europe in Our Time: a history 1945-1992*, New York, Penguin Books.
13. Laqueur, Walter (1996): *Fascism*, New York: Oxford University Press, 199
14. Nozick, Robert (1974): *Anarchy, State and Utopia*, Oxford, Blackwell.
15. Oxford Latin Dictionary (2012), Ed. by P.G.W. Glare, Oxford, Clarendon Press.
16. Pajin, Abramović, Emil (2003): *Socijalna priroda ekstremizma i terorizma*, u: Republika, Beograd, br. 304.
17. Ružica, Miroslav (2013): *Prekarijat – klasa u nastanku*, Politikon, broj 5, str. 24–38
18. SECONS (2015): *Young in Serbia: State, Perceptions, Beliefs, Aspirations* <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/12065.pdf>
19. Simeunović, Dragan (2005): Izlaganje na seminaru: *Ekstremizam i terorizam na tlu bivše Jugoslavije – odnosi i mogućnost suzbijanja*, Beograd, jul 2005.
20. Simeunović, Dragan (2009): *Terorizam: opšti deo*, Beograd, Pravni fakultet.
21. Subotić M, Štrbac K, Milosavljević B (2012): *Extremist Trends in the Western Balkans and the Republic of Serbia*, Journal on Law, Economy and Management, STS Science Centre Ltd, Vol 2/2012, London, str 89-97
22. Subotić Milovan (2013): *Ekstremističke tendencije kao prepreka u (pre)oblikovanju političkog identiteta Srbije*, Kultura polisa, br. 21, Novi Sad, str. 163-181
23. Subotić Milovan (2015): *Ekstremizam pod okriljem religije*, Medija centar Odbrana i Institut za strategijska istraživanja, Beograd
24. Subotić, Milovan (2010): *Određenje savremenog ekstremizma*, Vojno delo, jesen, Beograd
25. Subotić, Milovan, Dimitrijević, Ivan (2016): *Faktor gomile u navijačkom nasilju*, Kultura polisa br. 29, Novi Sad, str. 511-526.
26. Trebješanin, Žarko (2007): *Psihologija političkog ekstremizma*, Hereticus 2/2007, str. 67-75.
27. Varga, Boris (2013), *Od šarenih revolucija do Anonimusa, popravljavanje demokratije i novi autoritarizam*, Novi Sad, Vojsvođanska politikološka asocijacija.
28. Varga, Boris (2015), *Talasi nasilja u Vojsvodini – eskalacija etničkog nacionalizma u ekstremizam*, Politikon br. 10, Novi Sad.

Интернет извори:

1. Podaci Nacionalne službe za zapošljavanje, Mesečni statistički bilten NSZ: http://www.nsz.gov.rs/live/digitalAssets/6/6740_bilten_nsz_11_2016_-_broj_171.pdf. (Pristupljeno 14. maja 2017.)

2. SECONS, Young in Serbia: State, Perceptions, Beliefs, Aspirations [Mladi u Srbiji, MladiSrbiji (2015). *Stanja, opažanja, verovanja i nadanja*] <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/12065.pdf> (Pristupljeno 19. jula 2017.)
3. Nacionalna strategija za mlade za period 2015-2025. godine. http://www.mos.gov.rs/mladisuzakon/attachments/article/389/nacionalna_strategija_za_mlade0101_cyr.pdf (Pristupljeno 11 maja 2017.)
4. <http://www.021.rs/Novi-Sad/Hronika/Madarski-fasisti-izazivali-incidente-u-Temerinu.html> (Pristupljeno 19.12.2016.)
5. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=08&dd=28&nav_category=12&nav_id=893185 (Pristupljeno 12. maja 2017.)
6. <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/vojvodanske-kristalne-noci> (Pristupljeno 14.03.2017.)
7. <http://www.021.rs/Novi-Sad/Hronika/Madarski-fasisti-izazivali-incidente-u-Temerinu.html> (Pristupljeno 11. jula 2017.)
8. <http://www.balkaninsight.com/en/article/mracna-buducnost-romskih-izbeglica-sa-kosova> (Pristupljeno 20. oktobra 2014.)
9. <http://www.021.rs/story/Info/Srbija/74694/Pastor-Jobik-siri-ekstremizam-u-Vojvodini.html> (Pristupljeno 19. avgusta 2017.)
10. <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/vojvodina-hljeb-pite-i-kolaci-uz-policijski-nadzor> (Pristupljeno 14 januara 2017.)
11. <http://bif.rs/2012/08/prekarijat-nova-opasna-klasa> , (Pristupljeno 18.4.2017.)

CONTEMPORARY EXTREMIST TENDENCIES IN AP VOJVODINA

Summary: Among the most prominent causes of extremism, as the highest positioned are viewed the unfinished urbanization, specific (unsustainable) forms of industrialization, and change of ethnic and demographic structure of society. This should also be added with the social context with dominant inclination towards tradition and history, as well as the feeling of national, ethnic, and cultural marginality. Initially, it could be noticed that some of these particularities are clearly recognizable in contemporary milieu of the northern Serbian province. Turbulent and unregulated migration processes of relatively newer date, mostly affecting AP Vojvodina, only made this problem more complex. At the same time, it should be kept in mind the dissolutive potential of Balkans societies that, in the light of national, ethnic, and religious differences, took a lead related to the one which is progressive and inherent to stable countries of contemporary world. Vojvodina is a symbol of juncture of various cultures, traditions, ethnic origin, and a spectrum of belonging to different denominations of today, and as such, it is considered as a ground for vocational context that bears respect of differences, but it could easily become a training field for quarrels and conflicts. After all, memories about the central Yugoslav republic - Bosnia and Herzegovina, which many considered the “Little Yugoslavia”, whose “advantage” in differences ended with tragic war, are still fresh. After theoretical designation of the problem, the paper will analyze the most significant extremist tendencies in AP Vojvodina today, and then will try to provide directions of significance for overcoming the problem itself.

Key words: extremism, ethnic nationalism, political violence, migrant crisis, fan violence, multiculturalism, tolerance